

ISUS PROKLINJE SMOKVU ILI...?

Marinko VIDOVIĆ, Split

Sažetak

U ovom članku auktor istražuje Markov prikaz perikope o Isusovom proklinjanju besplodne smokve. Uočivši kompozicionalnu tehniku progresivne interkalacije u Markovu prikazu, zaključuje kako je ova perikopa bitno, osmotski povezana s perikopama o Isusovom prvom susretu s hramom i radnjama u njemu. Ovakva povezanost potvrđena je i sadržajno-književnim elementima prikaza. S obzirom na književnu vrstu, prikaz spada u simboličke radnje poučnog i proročkog tipa. U tumačenju epizode smokva je viđena kao simbol ljudskih kvaliteta koje Isus očekuje kao plod svoga naviještanja i djelovanja kod svojih suvremenika. Dok on traži plodove obraćenja i egzistencijalne vjere, njegovi suvremenici smatraju da još nije vrijeme za ono što Isus zahtijeva. Uronjeni u vjerski formalizam, oni odbacuju novu rasporedbu spasenja koju Bog nudi u Isusu, ostajući u staroj rasporedbi koja je promašena upravo zbog nedonošenja očekivanih plodova. Zbog ovoga Isus izriče svoju molitvu i želju da se nitko više ne pouzdaje u rasporedbu spasenja u čijem središtu nije egzistencijalna vjera koja jedina može donijeti očekivane plodove. Ispreplitanjem epizoda o hramu i besplodnoj smokvi Markov Isus kritizira lažne, hipokritske odnose s Bogom koji vode u smrt i poziva na neograničeno povjerenje u Boga koje se konkretizira u molitvi i opraštanju drugima. Osnovna svrha ovakvog prikaza jest ispravan odnos prema Bogu s upozorenjem kršćanske zajednice na ono što nije u redu i pozivom na egzistencijalno zauzetu i plodnu vjeru.

Gljučne riječi: kompozicionalna tehnika, interkalacija, isprepletenost, simbolička radnja, smokva, plod, besplodnost, glad, hipokritska vjera, egzistencijalna vjera, rasporedba spasenja, proklinjanje, želja, ispravan odnos prema Bogu.

Nijedna epizoda iz Isusova života kako nam je opisuju Evanđelisti nije toliko zbunjujuća za kršćanskog čitatelja kao epizoda o proklinjanju besplodne smokve¹. Donose nam je sva tri Sinoptika, premda se Lukin smještaj ove epizode znatno razlikuje od Markova i Matejeva. Dok Marko i Matej smještaju ovu epizodu u kontekst Isusova djelovanja u Jeruzalemu (Mk 11,12-14.20-21; Mt

¹ Većina komentatora Markova evanđelja ovako naslovljava ovu epizodu.

21,18-22), Luka govori o besplodnoj smokvi u kontekstu jedne parabole (Lk 13,6-9). Ipak, i Markov i Matejev opis znatno se razlikuju, bilo zbog kompozicijske tehnike smještanja epizode u širi kontekst, bilo u pojedinostima opisa.

Ovdje ćemo se pozabaviti Markovim opisom epizode, spominjući Mateja samo ukoliko nam pomaže uočiti Markove posebitosti. Prije svega potrebno je vidjeti širi kontekst epizode, zatim narativnu tehniku kojom je izražena, njezinu književnu vrstu i na kraju tumačenje i značenje ove epizode u cjelini Markova evanđelja.

1. Kontekst epizode

Epizoda je smještena u drugi odjeljak (11,1-12,44/13,2) drugog dijela (8,27/31-16,8)² Markova evanđelja, gdje se govori o Isusovoj aktivnosti u Jeruzalemu³.

Izdvajanje epizoda i sadržaja ovoga odjeljka određeno je naznakama vremena i Isusova kretanja⁴. Na temelju naznaka vremena, Isusova aktivnost u Jeruzalemu raspoređena je u tri dana, a svaki od ovih sastoji se od nekoliko epizoda koje su određene Isusovim kretanjem. Prvi dan, Isus dolazi u Jeruzalem, točnije u hram⁵, ispituje ga, a naveče odlazi u Betaniju; drugi dan, na putu iz Betanije prema Jeruzalemu susreće se s besplodnom smokvom, ulazi u Jeruzalem, točnije u hram i izgoni trgovce iz njega, da bi uvečer napustio grad; treći dan, putujući ponovno prema Jeruzalemu, susreće se s osušenom smokvom, poučava učenike o važnosti i značenju molitve te tumači predstavnicima židovskih auktoriteta svoju radnju u hramu.

Ovakav raspored Isusove aktivnosti u Jeruzalemu po danima specifičnost je Markova evanđelja. Matej bilježi samo jedno Isusovo noćenje u Betaniji

² Drugi dio Markova evanđelja započinje perikopom o Petrovoj vjeroispovijesti u Cezareji Fili-povoj (8,27-30), koja igra ulogu zaključka prvog i početka drugog dijela, a završava zadnjim retkom Evanđelja (16,8). Unutar ove veće cjeline susrećemo tri odjeljka: Isusovo putovanje prema Jeruzalemu (8,27-10,52); djelovanje u Jeruzalemu (11,1-12,44 ili 13,2) plus eshatološki govor (13,3-37); muka, smrt i uskrsnuće (14,1-16,8).

³ Usp. I. de la POTTERIE, *De compositione Evangelii Marci*, u: *VD* 44 (1966), str. 135-141; R. PESCH, *Das Markusevangelium*, HThKNT II/1, Freiburg-Basel-Wien 1977., str. 32-40; F. G. LANG, *Kompositionsanalyse des Markusevangeliums*, u: *ZTK* 74 (1977), str. 1-24.

⁴ Usp. K. STOCK, *Gliederung und Zusammenhang in Mk 11-12*, u: *Bib* 59 (1978), str. 481-515.

⁵ Čini se da u drugom odijeljku drugog dijela Evanđelja sami grad kao takav malo zanima Marka. Uvijek se spominje zajedno s hramom (usp. 11,11.15.27), odnosno u podređenosti hramu. Gdje god kod Marka nalazimo dvije topografske oznake bez povezanosti veznikom naglasak je postavljen na drugu u smislu da ona precizira prvu oznaku. Tako je ovdje Jeruzalem predstavljen kao grad hrama i stoji u sjeni hrama. Usp. G. BIGUZZI, *«Io distruggerò questo tempio». Il tempio e il giudaismo nel vangelo di Marco*, Pontificia Università Urbaniana, Roma 1987., str. 18-20.

(21,17-18), nakon dolaska u Jeruzalem i izгона trgovaca iz hrama (21,1-17). Sva ostala Isusova aktivnost u Jeruzalemu događa se bez ikakve vremenske naznake (21,18-46), samo s prostornim pomicanjem iz hrama na Maslinsko brdo (24,1.3), gdje je smješten Isusov eshatološki govor. I Luka opisuje izgon trgovaca iz hrama nakon Isusova dolaska u Jeruzalem (19,29-46). Ostala aktivnost u Jeruzalemu zaokružena je dvama sažecima (19,47 i 21,37s), gdje se općenitim terminima govori o tome kako je Isus »po danu poučavao u Hramu, po noći bi izlazio i provodio noć na gori zvanoj Maslinska. I sav bi narod već rano ujutro dolazio k njemu u Hram da ga sluša.« (21,37s).

Na temelju vremensko-prostornih naznaka, Markove epizode u 11. poglavlju raspoređene su na slijedeći način: Mesijanski ulazak u Jeruzalem/hram (11,1-11); Događaj sa smokvom (11,12-14); Intervencija protiv trgovine u hramu (11,15-19); Pouka o molitvi pred osušenom smokvom (11,20-25); Rasprava o Isusovu auktoritetu (11,27-33). Kako vidimo, opis se sastoji od pet scena i to tako da nijedna nije u sebi zaokružena. Scene se isprepliću, jedna drugu priprema, tumači i nadopunjuje. Pripovijedački gledano, scene možemo podijeliti u tri, koje su zainteresirane za hram, i dvije, koje su zainteresirane za stablo smokve. Ovakav način rasporeda scena zahtijeva tumačenje Markove kompozicionalne tehnike.

2. Kompozicionalna tehnika

Strukturiranje određenog teksta nije samo stvar izvanjskog oblika – forme ili auktorova stila, već ima i funkcionalno izražajnu narav u smislu da je uvjetovano sadržajem ili da samo uvjetuje sadržaj. Stoga, uočavanje sadržaja određenog teksta nije moguće bez uočavanja njegove strukture.

U linearno-progresivnoj strukturi teksta svi njegovi elementi ili epizode dinamički teže prema zaključku. U zaključku je uočljiva novost koja čitatelja poučava ili dovodi do emocionalne reakcije. Isusovo djelovanje u Jeruzalemu očito nije strukturirano na ovaj način.

Auktori općenito priznaju da je ovdje na djelu posebna kompozicionalna tehnika koja karakterizira Markovo evanđelje, nazvana *sandwich* tehnika ili tehnika interkalacije⁶. Osnovu ove tehnike sačinjava prekidanje narativne-pripovijes-

⁶ Usp. S.E. DOWD, *Prayer Power and the Problem of Suffering. Mark 11,22-25 in the Context of Markan Theology*, SBLDS 105, Atlanta 1988., passim, posebice str. 3; T. SÖDING, *Glaube bei Markus; Glaube an das Evangelium, Gebetsglaube und Wunderglaube im Kontext der markinischen Basileiatheologie und Christologie*, SBB 12, Stuttgart ²1987., str. 318; G. MÜNDELERLEIN, *Die Verfluchung des Feigenbaumes (Mk XI.12-14)*, u: *NTS* 10 (1963/64), str. 90; S. HRE KIO, *A Prayer Framework in Mark 11*, u: *BTrans* 37 (1986), str. 323–328; J. R. EDWARDS, *Markan Sandwiches. The Significance of Interpolations in Markan Narrati-*

dačke niti uključivanjem jednog drugog izvještaja koji naizgled nema ništa zajedničko s prekinutim izvještajem. Shematski izraženo riječ je o pripovijedanju tipa A – B – A.

Svrha ovakve tehnike različito je protumačena, a tumačenja se mogu svesti na dva tipa. Prema nekim auktorima⁷, umetnuti izvještaj služi kao književno sredstvo dobijanja na vremenu. Naime prije nego što započeti izvještaj-epizoda dođe do nove faze događanja potrebno je određeno vrijeme koje se postiže umetnutim izvještajem. Za druge auktoare⁸ umetnuti ili interkalirani izvještaj ima teološku ulogu. Naime, po njemu čitatelj dobiva interpretativni ključ za teološko čitanje prekinutog izvještaja, ili, s auktorove točke gledišta, njime se naznačava neodvojivost opisanih epizoda za ispravno razumijevanje.

Ovakvu tehniku susrećemo više puta u Markovu evanđelju. Tako, primjerice u Mk 6,7-30 izvještaj o mučeništvu Ivana Krstitelja uključen je između poslanja Dvanaestorice na prvo samostalno djelovanje i njihova povratka. Nadalje, Mk 5,25-34 izvještajem o ozdravljenju žene s izljevom krvi prekida izvještaj o uskrišavanju Jairove kćerke (5,21-24.35-43), označujući vjeru kao ključ tumačenja za uskrišavanje Jairove kćeri.

U 11. poglavlju Marko upotrebljava ovu tehniku na neuobičajen način. Naime, više puta prekida narativnu nit uključivanjem nove epizode koja postaje nova narativna nit, tako da naraciju gradi ispreplitanjem dviju narativnih niti. Ovakav postupak S. Hre Kio naziva »progresivna interkalacija«⁹. Marko najprije govori o Isusovu ulasku u hram i uočavanju osoba, radnji i predmeta¹⁰ u hramu (11,11). Nakon toga opisuje zgodu s besplodnom smokvom (11,12-14) i ponovno se vraća hramu i izgonu trgovaca iz njega (11,15-19). Sutradan, na putu prema hramu, ponovno govori o smokvi i to u terminima učinaka njegovog prvog susreta s

ves, u: *NT 31* (1989), str. 193–216; K. STOCK, *Gliederung*, str. 510–513; G. BIGUZZI, »*Io distruggerò questo tempio*«, str. 51–53. Među komentatorima Markova evanđelja ovu tehniku spominju: D.E. NINEHAM, E. SHWEIZER, R. PESCH, J. GNILKA, V. TAYLOR.

⁷ Usp. A. LOISY, *L'Évangile selon Marc*, Paris 1912., str. 177; A.E.J. RAWLINSON, *St Mark, with Introduction Commentary and additional Notes*, London 1949. (1925), str. 79.

⁸ Svi noviji auktori koje smo gore spomenuli uglavnom zastupaju ovo tumačenje. Posebno na njemu inzistira W.R. TELFORD, *The Barren Temple and the Withered Tree. A redaction-critical analysis of the Cursing of the Fig-Tree pericope in Mark's Gospel and its relation to the Cleansing of the Temple Tradition* (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 1), Scheffield 1980.

⁹ S. HRE KIO, *A Prayer framework*, str. 324.

¹⁰ Ovo je izraženo tipično Markovim glagolom περιβλέπομαι koji on koristi šest puta (3,5.34; 5,32; 9,8; 10,23; 11,11), a u NZ još ga susrećemo samo kod Lk 6,10. Ovo je prema Marku prvi Isusov susret s hramom i normalno je da se zanima i uočava sve u njemu, premda na ovoj točki pripovijedanja još ne znamo svrhu ovakvog uočavanja. Budući da glagol primjenjen na Isusa gotovo uvijek izražava određenu pauzu punu napetosti prije nekog odlučnog Isusovog zahvata, možemo reći da on priprema neki odlučni Isusov zahvat s obzirom na hram.

njom (11,21). Ovo vraćanje na smokvu postaje uvodom u Isusovu pouku učenička o molitvi (11,22-25). Nakon toga Isus je ponovno u hramu i raspravlja sa židovskim auktoritetima o radnji koju je prethodno izveo u hramu (11,27-33).

Ovakvom kompozicionalnom tehnikom, koja očito nije plod slučaja, Marko upozorava čitatelja na bitnu, slikovito rečeno osmotsku povezanost epizoda o smokvi i hramu. Ono što se događa sa smokvom tumači ono što se događa u hramu, ali isto tako ono što se događa u hramu razjašnjava Isusovo ponašanje prema smokvi.

Povezanost i međuovisnost epizoda osim na kompozicionalnoj razini izražena je i sadržajno-književnim elementima.

3. Sadržajno književni elementi povezanosti

Prvi Isusov ulazak u hram zaključen je konstatacijom uočavanja svega što se događa u hramu: περιβλεψάμενος πάντα (11,11). Ovaj particip uspostavlja most koji ide preko epizode sa smokvom i spaja se s epizodom o izgonu trgovaca iz hrama. Naime, glagol περιβλέπεσθαι, kako smo već spomenuli, tipično je Markov glagol i označava uvijek određeno stišavanje puno napetosti prije nekog odlučnog Isusovog interventa (usp. 3,5.34; 5,32; 10,23). Nadalje, teško je vjerovati da čitavo Isusovo putovanje od krajnjeg sjevera Palestine (usp. 8,27) do najsvetijeg mjesta Jeruzalema i hrama završava samo s enigmatskom konstatacijom o uočavanju svega u hramu, bez ikakva objašnjenja. Objašnjenje se dakle nužno očekuje i Marko će ga doista donijeti u epizodi o izgonu trgovaca iz hrama.

Izgon trgovaca iz hrama zaključen je konstatacijom da je sve što je Isus učinio dojavljeno¹¹ židovskim poglavarima (11,18). Ova dojava i tvrdnja da su »tražili njega (Isusa) da ga ubiju« ostavlja otvoren prostor za nešto novo, za neko novo događanje. To novo događanje nalazimo u raspravi poglavara s Isusom u pogledu auktoriteta kojim Isus čini to što čini. Pitanjem koje mu poglavari upućuju »kojim auktoritetom to činiš« (ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, 11,28)¹² od Isusa se traži opravdanje upravo za ono što je učinio u hramu. Na ovaj način rasprava u pogledu Isusova auktoriteta izravno je povezana s njegovim djelovanjem i naukom u hramu.

¹¹ Premda je upotrijebljen aorist glagola ἀκούω koji u kontekstu Isusove pouke riječima Pisma može označavati da su ga veliki svećenici i pismoznanci »čuli«, teško je vjerovati da su oni mirno promatrali ono što je Isus činio u hramu i da su reagirali samo na njegovu pouku. Puno je vjerojatnije da je njima bilo »dojavljeno« ono što je Isus učinio i učio u hramu.

¹² Pitanje ima i drugu dimenziju: »tko ti je dao tu vlast da to činiš« (11,28), ali ovo pitanje ostaje u drugom planu, jer Isus na njega ne odgovara. Samo na prvo pitanje židovskih poglavara Isus postavlja protupitanje: »I ja ću vama postaviti jedno pitanje i ako mi odgovorite reći ću vam kojim auktoritetom činim ovo« (11,29).

Što se tiče epizode sa smokvom, ona je zaključena tvrdnjom da su »njegovu učenici čuli« riječi koje je Isus uputio smokvi. Glagol »čuti« stoji ovdje u imperfektu (ἤκουον) i označava specifično slušanje koje se produžava. Njime su učenici unaprijed naznačeni kao sugovornici i protagonisti onoga što će biti opisano u 11,20-25. Isusove riječi koje su čuli odzvanjale su im u ušima sve do sutradan kad su vidjeli smokvu i kad se Petar »prisjetio« (ἀναμνησθεῖς, 11,21) Isusovih riječi, čudom se čudeći da je smokva iz korjena suha.

Osim ove isprekidane povezanosti dviju različitih narativnih niti, one o hramu i one o smokvi, one su sadržajno-rječnički i međuovisne. Naime, svoje djelovanje u hramu Isus je protumačio riječima Pisma, pokazujući tako da je njegovo djelovanje izraz Božje volje. Najprije se pozvao na riječi proroka Izaije: »moja kuća zvat će se kućom molitve za sve narode« (Iz 56,7), a zatim na riječi proroka Jeremije: a vi ste je učinili »spiljom razbojničkom« (Jer 7,11). Čitava epizoda o izgonu trgovaca iz hrama dovoljno je ilustrirana i protumačiva samo Jeremijinim riječima. Jeremija je optužio Izraelce zbog lažnog povjerenja i sigurnosti koju su postavili samo na hram, misleći da će samo dolaskom u hram prekriti egzistencijalnu udaljenost od Boga: »Kradete, ubijate, vršite preljub, lažno se zaklinjete, prinosite miomiris Baalu, slijedite druge bogove (...); zatim dolazite preda me u ovaj hram i govorite: 'spašeni smo!', da biste se ponovno vratili i činili sve one gadosti. Je li ovaj hram spilja razbojnička?« (Jer 7,9-11). Izgonom trgovaca iz hrama Isus, na liniji Jeremijine kritike, optužuje Židove zbog izvrtanja izvorne svrhe postojanja hrama. U čitavoj epizodi o izgonu trgovaca iz hrama nije dodirnut Izaijina tema o hramu kao kući molitve za sve narode. Naime, Izaijin tekst je jako pozitivan, sadrži obećanje koje nikako ne može protumačiti Isusov nastup u hramu. O ovoj temi Isus će govoriti u sljedećoj epizodi pred osušenom smokvom. Jeremijinim riječima Isus tumači svoj nastup u hramu, a Izaijine riječi tumači poučavajući i potičući učenike na molitvu upravo pred osušenom smokvom.

Isus gleda i u prošlost i u budućnost. Prošlost tumači Jeremijinim riječima, a budućnost nagoviješta Izaijinim obećanjem. Zaokret koji se treba dogoditi u budućnosti protumačen je i motiviran epizodom o smokvi koju je Isus osudio na besplodnost, na suhoću zbog neispunjenja onoga što se od nje očekuje. Između smokve i hrama postoji značenjska podudarnost i istovjetnost: oboje su besplodni i oboje trebaju imati isti završetak.

Ovo je glavni razlog zbog kojega Marko isprepliće narativnu nit o smokvi i hramu. Da bi shvatio ono što se događa u hramu čitatelj mora trajno imati na pameti ono što se dogodilo s besplodnom smokvom.

Ovakva isprepletenost narativnih niti još je jasnija kad se uzme u obzir književna vrsta epizode o smokvi.

4. Književna vrsta Mk 11,12-14.20-21

Markov opis epizode o smokvi ima nekoliko očitih poteškoća tipa nedosljednosti koje je već Matej u svom opisu pokušao izglatiti (usp. Mt 21,18-22). Prije svega, u r. 12 spomenuta je Isusova glad zbog koje se i približava smokvi, a da se ništa ne govori o gladi učenika koji su svo vrijeme bili s njim. Očito je, dakle, da se radi o specifičnoj gladi. Nadalje, Isus traži plodove na smokvi uz izričitu tvrdnju da još nije vrijeme smokava (r. 13), i zbog toga što ih ne nalazi izričite riječi koje će učenici shvatiti kao prokletstvo smokve¹³. U r. 14. Isus prijeti smokvi besplodnošću, a u r. 20. govori se o osušenosti smokve iz korjena. S ovim poteškoćama epizoda o smokvi zvuči »potpuno naivno, kao bajka, oštro se suprostavlja etičkoj ili čak kristološkoj egzegezi«¹⁴. Očito je da realnost ovoga opisa treba tražiti ne na faktografskoj, već na drugoj razini¹⁵.

Na razini metode povijesti oblika (*Formgeschichte*), koja pokušava izdvojiti pojedini odlomak i odrediti ga s obzirom na konkretne zahtjeve koji određuju njegovu formaciju i oblik, ova epizoda mogla bi se definirati kao čudo nad prirodom¹⁶, legenda¹⁷ ili etiološka saga¹⁸. Drukčije je treba definirati s točke gledišta povijesti redakcija (*Redaktionsgeschichte*), koja puno više vodi računa o kontekstu u kojem se pojedina epizoda nalazi. A, kako smo vidjeli, epizoda o smokvi u kontekstu u kojem stoji nije dovršena bez drugih epizoda, upućuje na njih čak i svojim nedosljednostima, tako da ju s pravom možemo nazvati simboličkom radnjom¹⁹.

¹³ Potrebno je ovdje upozoriti da Isusove riječi dok ih on izgovara nisu protumačene kao prokletstvo. Tek Petar, kad je sutradan vidio osušenu smokvu, sjećajući se Isusovih riječi, tumači ih kao proklinjanje smokve.

¹⁴ E. SCHWARTZ, *Der verfluchte Feigenbaum*, u: *ZNW* 5 (1904), str. 80–84, ovdje 81: »Die Geschichte klingt ganz naiv, wie eine Märchen, widerstrebt hartnäckig ethischer oder gar christologischer Exegese«.

¹⁵ V. TAYLOR navodi niz auktora prema kojima bi najbolje tumačenje ove epizode bilo historiziranje Lukine parable o smokvi (13,6-9). Usp. *The Gospel according St. Mark*, Macmillan Press, London 1987., str. 459.

¹⁶ Tako, R. BULTMANN, *Die Geschichte der synoptischen Tradition*, Göttingen 1931., str. 232s.

¹⁷ Tako, M. DIBELIUS, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, Tübingen 1933., str. 103.

¹⁸ Tako, E. SCHWARTZ, *Der verfluchte Feigenbaum*, str. 83. Etiologija je izvještaj kojim se želi protumačiti neki običaj, ustanova, ime, obred, prirodni fenomen, itd., čije je izvorno značenje izgubljeno. Saga je pojam koji je preuzet iz skandinavske književnosti, a izražava način pisanja jednak ili sličan epskim poemama.

¹⁹ Usp. G. MÜNDELERLEIN, *Die Verfluchung*, str. 101.

Govoriti o simboličkoj radnji ne znači tvrditi da je tradicija koju Marko slijedi shvatila ovaj izvještaj kao simbol, ili da je Isus ostvario ovu simboličku radnju²⁰. Više je riječ o modelu kojem se ovaj izvještaj najviše približava.²¹

U SZ vrlo često, ali i u NZ, premda rjeđe, nalazimo simboličke radnje. Riječ je određenim gestama koje ostvaruje neka osoba, a kojima potkrjepljuje neku poruku ili najavljuje neki događaj u bliskoj ili daljoj budućnosti²². S obzirom na ovo, auktori razlikuju simboličke radnje poučnog i proročkog tipa²³. Za simboličke radnje poučnog tipa karakteristično je da je gest u službi riječi-poruke, daje joj jaču i upečatljiviju izražajnost, jer djeluje na više ljudskih osjetila. Poruka bi mogla biti izražena i bez gesta, ali popraćena gestom ima puno veći učinak²⁴. Za simboličke radnje proročkog tipa karakterističan je gest, pantomima, a riječi mogu i manjkati, ali obično su prisutne kao tumačenje gesta. S ovakvim tipom radnji u prvi plan izranjaju događaji koji imaju dimenziju poruke upravo u najavi ili pospješenu njihova ostvarenja²⁵.

Događaj sa smokvom kod Marka ima karakteristike i jedne i druge simboličke radnje. Naime, ukoliko postaje uvodom u Isusovu pouku o molitvi, radnja sa smokvom kao simboličko didaktička radnja potkrepljuje poruku o snazi vjere koja se najbolje izražava upravo u molitvi; ukoliko upućuje na ono što se događa u hramu, radnja sa smokvom kao simboličko proročka radnja izražava i tumači ono što će se dogoditi s hramom²⁶.

²⁰ Usp. R. PESCH, *Das Markusevangelium*, str. 195; E. SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Marco*, Paideia, Brescia 1971., str. 245.249.

²¹ Usp. G. BIGUZZI, *«Io distruggerò questo tempio»*, str. 55.

²² Usp. R. CAVEDO, *Corporeità*, u: *Nuovo dizionario di Teologia Biblica* (izd. P. Rossano i dr.), Paoline, Cinisello Balsamo 1988., str. 317–318.

²³ Usp. G. FOHRER, *Die symbolischen Handlungen der Propheten*, Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments 54, Zürich-Stuttgart² 1968., posebice IV. i V. poglavlje.

²⁴ Primjer ovakve radnje u SZ-u nalazimo u 1 Sam 11,7, gdje Šaul uzima dva vola, siječe ih u komade i komade šalje u sve krajeve zemlje Izraelove s porukom: »Tko ne pođe za Šaulom, ovako će biti s njegovim govedima«. U NZ-u primjer ovakve radnje nalazimo u Ivanovu opisu Isusova pranja nogu učenicima. Želeći pozvati učenike na uslužnu bratsku ljubav, Isus im pere noge uz poruku: »Dao sam vam primjer, da i vi činite kako ja učinih vama.« (Iv 13,15).

²⁵ Primjere za ovakav tip radnji u SZ-u najčešće susrećemo kod Ezekijela. Tako Ezekijel treba uzeti opeku, staviti je preda se i na njoj nacrtati grad Jeruzalem. Oko grada treba nacrtati minijaturne bedeme i postaviti vojsku prema ratnoj strategiji. Na ovaj način najavljena je opsada Jeruzalema (usp. Ez 4). Slično nalazimo u Iz 20,2-5 (Izaija polugol šeta ulicama), Jer 13,1-7 (Jeremija uranja svoj pojas u Eufrat). A u NZ-u tipičan primjer ovakve radnje nalazimo u Agabovoj gesti vezanja vlastitih nogu Pavlovim pojasom uz poruku: »Ovo kaže Duh Sveti: 'Ovako će čovjeka čiji je ovo pojas u Jeruzalemu svezati Židovi i predati ga u ruke poganima'« (Dj 21,10-11).

²⁶ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Vangelo secondo Marco. Commenti spirituali del Nuovo Testamento*, sv. 2, Città Nuova, Roma² 1981., str. 134–135.

5. Tumačenje epizode o smokvi

Kratak pregled dosadašnjih pokušaja tumačenja epizode o smokvi nalazimo kod H. Giesena²⁷. Najčešće se u njoj odčitava simbolička radnja u kojoj se očituje Isusovo iskustvo s Izraelskim narodom i njegova osuda ovoga naroda. Često je i tumačenje koje u epizodi vidi Isusovo čudo koje ilustrira Isusovu božansku moć²⁸.

Vodeći računa o kontekstu, kompozicionalnoj tehnici i književnoj vrsti epizode, pokušat ćemo je protumačiti kroz neke važnije motive koji se u njoj pojavljuju. Najprije ćemo vidjeti simbolizam smokve, zatim Isusove gladi i besplodnosti, te značenje riječi koje Isus izgovara nad smokvom.

5.1. Simbolizam smokve

U SZ nalazimo niz tekstova gdje se govori o stablima, lišću, granama, korjenju, plodovima suhoći, itd. G. Munderlein nabraja desetak takvih tekstova²⁹, zaključujući da je u njima riječ o slici za život čovjeka ili naroda, posebice za religiozni život³⁰. Uzimajući u obzir ove tekstove i vodeći računa o njihovom kontekstu ili svrsi, mogli bismo ih klasificirati u tri različite grupe. U prvu grupu spadaju tekstovi koji govore o uništavanju stabla smokve, ali u kontekstu drugih razarajućih djelovanja ili udara sudbine. U svakom slučaju, ne govori se o uništavanju stabala zbog toga što ne donose plodove. Ovakvo uništenje nije upotrijebljeno niti u prisposodobama, što znači da se ne uzima kao simbol za neku drugu stvarnost. Uništenja su posve realna i funkcionalna u smislu da stvaraju situacije po kojima će narod biti kažnjen (usp. Hoš 2,14; Jl 1,7; Am 4,9; Hab 3,17; Ps 105,33). Ovaj tip tekstova, kako vidimo, ne doprinosi objašnjenju Markove epizode o smokvi.

²⁷ H. GIESEN, *Der verdorrte Feigenbaum – Eine symbolische Aussage?* Zu Mk 11,12-14.20f, u: *BZ* 20 (1976), str. 96–99.

²⁸ Usp. V. TAYLOR, *The Gospel according to St. Mark*, str. 458; R. PESCH, *Das Markusevangelium*, HThKNT II/2, Freiburg–Basel–Wien 1977., str. 195–197. Ovakvo tumačenje odgovara više Matejevoj verziji gdje se ističe da se smokva »odmah« osušila i da su se učenici čudili i pitali Isusa: »Kako se mogla smokva najedanput osušiti?« (Mt 21,19s). I za Markovo prikazivanje čuda bitan element je neposredna konstatacija učinkovitosti Isusove riječi ili gesta. Usp. K. KERTELGE, *Die Wunder Jesu im Markusevangelium. Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung*, StANT 23, München 1970.; L. SCHENKE, *Die Wundererzählungen des Markusevangeliums*, SBB 5, Stuttgart 1974.

²⁹ Kod njega nalazimo slične tekstove: Iz 1,30; Ez 17; Jl 1,6s.10.11.12.16.17; Am 2,9; Hoš 9,10.15s; Jer 8,13; Mih 7,1; Job 18,16.

³⁰ Usp. G. MÜNDERLEIN, *Die Verfluchung*, str. 101s.

Isto možemo reći i za one tekstove u kojima je Izrael kao cjelina (Hoš 9,10) ili dio (Jer 24; usp. 29,17) uspoređen sa sočnim smokvama. Sočni plodovi smokava postaju ovdje simbolom Božjih dobročinstava Izraelu.

Treći tip tekstova govori o traženju i nenalaženju grožđa i smokava kao primjeru za bezuspješno traženje ispravne pobožnosti i časti kod stanovnika zemlje (Mih 7,1s; usp. Jer 8,13). Istina, u ovim tekstovima nema govora o neakvom djelovanju protiv stabla smokve, ali očekivanje, traženje i nenalaženje plodova postaje slikom očekivanja, traženja i nenalaženja nužnih ljudskih kvaliteta (usp. također Iz 5,1-7). Plodovi dakle simboliziraju ljudske kvalitete.

Veza između plodova stabala i ljudskih kvaliteta pripada ne samo SZ-nom, već i NZ-nom izričaju. Nalazimo je kod Mt 3,8-10 i Lk 3,8-9, gdje se govori o traženju plodova obraćenja, a budući da ih se ne nalazi stablo je već određeno da bude posječeno i bačeno u oganj.

Kako vidimo, zbog samog motiva smokve, Markov opis epizode sa smokvom ulazi u okvir izričaja o traženju i nenalaženju plodova koji simboliziraju ljudske kvalitete. Ovakvo tumačenje potvrđeno je i motivom Isusove gladi i besplodnosti smokve.

5.2. *Isusova glad i besplodnost*

Već smo spomenuli da je motiv Isusove gladi specifičan, jer i učenici su zajedno s njime, ali o njihovoj gladi ništa se ne govori. Specifičan je i zbog toga što je ovo jedino mjesto u Markovu evanđelju gdje se govori o Isusovoj gladi, što znači da se ne radi o bilo kojoj nego o posebnoj vrsti gladi. Motiv gladi priprema Isusovo traženje plodova na smokvi.

Za izražavanje Isusove gladi upotrijebljen je glagol $\piειν\acute{\omega}$ koji kod Marka nalazimo još u 2,25, u kontekstu trganja klasja subotom (2,23-28). Ovdje Isus opravdava takvu radnju svojih učenika činjenicom da su i David i njegovi pratioci, kad su bili gladni, jeli posvećene kruhove koje smiju jesti samo svećenici. Riječ je sigurno o fizičkoj gladi, ali nije isključeno i simboličko značenje, jer Isus zaključuje ovu raspravu tvrdnjom da je »Sin Čovječji gospodar i subote« (2,28). Budući da motiv gladi i u SZ (usp. Am 8,11; Iz 49,10; 65,13) i u NZ (usp. Mt 5,6 par. Lk 6,21) često ima simboličko značenje, i Isusova glad koja ga potiče na traženje smokava može imati takvo značenje. Naime, ovim motivom Marko se približava Jer 8,13. Ovdje prorok donosi sljedeće Jahvine riječi: »Htjedoh u berbu k njima a ono ni grozda na trsu, ni smokve na smokvi; čak je i lišće uvelo.« Približavanje Jeremiji potvrđeno je izravnim navodom Jer 7,11 kod Mk 11,17, govoreći o Božjoj kući – hramu – kao špilji razbojничkoj. Kao što Bog ne nalazi očekivane plodove kod svoga naroda, tako je i Isus »gladan« tih plodova, ali ih ne nalazi kod svojih sunarodnjaka. Štoviše, besplodnost je opravdana tvrdnjom da »nije vrijeme smokava«.

Ova tvrdnja ó γάρ καιρὸς οὐκ ἦν σόκων tumači vrstu Isusove gladi i plodove koje on očekuje. Prije svega, upitno je čiju točku gledišta izražava: Isusovu ili njegovih sunarodnjaka. Budući da Isus očekuje plodove, čini se da je ovom tvrdnjom izražen stav onih od kojih se plodovi očekuju³¹. Za njih još nije vrijeme smokava, plodova koje Isus zahtijeva.

O kojim je plodovima riječ možemo doznati iz termina καιρὸς koji smo preveli kao »vrijeme«. Ovaj termin susrećemo kod Marka još 4 puta. U uvodnom sažetku (Mk 1,14-15) ovaj termin označava vrijeme blizine kraljevstva Božjega i potrebe obraćenja i vjere u Evanđelje. A sve je ovo određeno Isusovim nastupom. Dakle nije riječ o čisto kronološkom, već o povijesno-spasenjskom vremenu. Slično nalazimo i u Mk 10,30, gdje je »sadašnji svijet« suprostavljen »budućem—eshatološkom svijetu«. U parabolii o zlim vinogradarima (Mk 12,1-12) καιρὸς označava vrijeme kada Bog želi ubrati plodove, ali ni ovdje ih ne nalazi. Konačno, u Mk 13,33 ovaj termin označava eshatološki čas odluke. Nije teško uočiti da u svim upotrebama ovaj termin izražava odluku, eshatološko vrijeme koje se priprema poviješću spasenja.

Isus je gladan plodova obraćenja i vjere, traži odluku koju zahtijeva vrijeme koje je s njim nastupilo. Jedini on može tražiti vjeru, obraćenje i odluku, zato je i spomenuta samo njegova glad. Njegovi suvremenici ne prihvaćaju njegovu poruku, jer za njih još nije vrijeme onoga što Isus zahtijeva. Oni se, kako ćemo vidjeti, uzdaju u nešto drugo, u hramski formalizam, a ne u egzistenijalnu vjeru koja se izražava iskrenom molitvom.

5.3. Isusove riječi

Podimo od razlika u Markovu i Matejevu prikazu. Kod Marka Isus govori: »Nikada nitko više s tebe roda ne jeo« (11,14); kod Mateja: »Nikada više ne bilo od tebe roda« (21,19). U obadva slučaja nije riječ toliko o smokvi koliko o njezinom rodu. Ipak, kod Marka je više istaknut rod koji se jede, a kod Mateja sudbina same smokve.

Riječ rod – καρπός, osim u epizodi o smokvi, nalazimo više puta kod Marka (4,7.8.29; 12,2). U prva dva slučaja (4,7.8) označava (ne)uspjeh Isusova navješćanja, odnosno (ne)vjeru. U trećem slučaju (4,29) označava rast kraljevstva Božjega, njegovu ostvarenost. U zadnjem slučaju (12,2) označava ostvarenje Božjih očekivanja, pozitivan odgovor na njegovu spasenjsku zauzetost.

Kako vidimo, na svim mjestima termin »rod« ima simboličko značenje. Njime se izražava ljudski odgovor na Božju zauzetost oko spasenja čovječanstva.

³¹ Usp. K. ROMANIUK, Car ce n'était pas la saison des figes (Mc 11,12-14 parr.), u: *ZNW* 66 (1975), str. 275–278.

Stara rasporedba spasenja nije urodila rodom i stoga je Bog u svom Sinu ponudio novu rasporebu. Oni koji je ne prihvaćaju i koji i dalje žele ostati u staroj osuđeni su na besplodnost samim time što ostaju u staroj rasporedbi spasenja. Budući da ona nije donijela očekivani rod, bolje je da više nitko nikada s nje roda ne jede. Svojim riječima Isus samo potvrđuje postojeće stanje i izriče nad njim molitvu i želju³² da se više nitko ne pouzda u staru, promašenu ekonomiju, promašenu u smislu nedonošenja očekivanih rodova.

Zanimljivo je da tek Petar u sutrašnjem susretu sa smokvom tumači Isusovu riječ nad smokvom kao prokletstvo (11,21). On i ovdje nastupa u ime svih učenika³³ i to kao i obično s nerazumijevanjem³⁴. Isus ne potvrđuje njegovo vrednovanje nego poučava sve učenike o molitvi koja izranja iz vjere u Boga. Iz ovakvog prikaza moguće je zaključiti da i svoje riječi upućene smokvi Isus vidi kao molitvu-želju koja je plod njegova zajedništva s Bogom. Ne bi se dakle radilo o proklinjanju smokve, već o nastojanju oko donošenja pravoga ploda, egzistencijalne vjere koja sve može. Bez nje svaki je sistem spasenja *ipso facto* osuđen na besplodnost.

Zanimljivo je da Petar konstatira ne besplodnost smokve o kojoj je Isus govorio, već njezinu osušenost i to iz korjena. Suhoća smokve nije nužna za besplodnost, a zajedno s onim »iz korjena« koje se ne može tek tako prostim okom uočiti pojačava simboličko značenje čitave epizode. Stablo koje ima zdrav korijen ima mogućnost obnove. S osušenim korjenom stablo je zauvijek mrtvo. Zatajivanje njegovih suvremenika na području vjere koju i kakvu Isus traži ima kao posljedicu ne samo besplodnost, već i smrt.

5.4. Epizode o hramu i epizode o smokvi

Isusovo djelovanje u hramu sastoji se od radnji i pouke. Istaknuta je pouka čiji je sadržaj donešen nakon svečanog uvoda³⁵. U pouci se najprije poziva na riječi proroka Izaije (56,7) u obliku retoričkog pitanja. Kuća Božja je kuća molitve za sve narode. Jedini Marko inzistira na ovome zadnjem dijelu Izaijina teksta »za sve narode«³⁶. Svi narodi imaju pristup u hram. To mu je od Boga određena

³² Isusove riječi izražene su optativom koji je veoma rijedak u NZ. Njime se izriče određena želja. Na ovakvom tumačenju inzistira J. M. LAGRANGE, *Evangile selon Saint Marc*, Paris 1929., str. 294.

³³ Usp. K. STOCK, *Boten aus dem Mit-ihm Sein*, Roma 1975., passim, posebice str. 145–150.

³⁴ Usp. J.D. KINGSBURY, *Conflict in Mark. Jesus, Authorities, Disciples*, Fortress Press, Minneapolis 1989., passim.

³⁵ Zanimljivo je da Marko često koristi glagol »poučavati« za Isusa bez da donosi sadržaj ove pouke (usp. 1,21.22; 2,13; 4,1.2; 6,2.6.30.34; 10,1; 14,49). Ako donosi i sadržaj, onda ga uvodi glagolom »reći/govoriti« i tada je važnost pouke istaknuta (usp. 4,2; 9,31; 12,35).

³⁶ Kod Mt 21,13 i Lk 19,46 nedostaju ove riječi.

svrha, ali Izrael je postavio svoje pouzdanje u hram, hvali se posjedovanjem hrama, a življenjem ne poštuje Božje zapovijedi. Ovakva profanacija hrama izražena je Jeremijinim riječima »spilja razbojnička«. Isus se kritički postavlja prema hramu, ali ne toliko prema njegovu funcioniranju koliko, kako rezultira iz Jeremijinog teksta³⁷, prema nedosljednom ponašanju Izraela, posebice njegovih vođa³⁸. Odnosi s Bogom su izopačeni te je stoga i uloga hrama izopačena. Kritizirajući kult kao izvanjski oblik religioznosti, Isus kritizira lažne, hipokritske odnose naroda s Bogom. Neposlušnost volji Božjoj ne može biti kompenzirana kulturnim činima. Kult je besplodan, štoviše mrtav ukoliko iza njega ne stoji životno pokriće. Ovo što je učinio u hramu Isus je simbolički naznačio u epizodi o smokvi. Nevjernost i neplodnost Izraela koja se manifestira u skućenoj hramskoj pobožnosti, njegova zataja u pogledu plodova koje je Bog od njega očekivao ima i svoje negativne posljedice.³⁹

Ali Marko se ne zaustavlja samo na negativnosti, već otvara pogled prema budućnosti. U ovome svjetlu kritika Izraela postaje upozorenje i poziv na obraćenje njemu, a proroštvo za novu zajednicu spasenja koju karakterizira molitva dostupna svim narodima. Smokva pokazuje posljedice manjka prave vjere, radnja u hramu njezinu nezamijenjivost, a pouka učenicima njezinu učinkovitost. Simbolička radnja sa smokvom ističe Isusovu zapovijed: »imajte vjeru u Boga« (11,22), a radnja u hramu Isusovo upozorenje: koristite hram kao kuću molitve; ne ponašajte se van njega kao razbojnici; drugim riječima, obratite se!

Ova dva značenja, premda su usko povezana, nisu identična. Temelj obraćenja je ispravan odnos s Bogom, neograničeno povjerenje u njega kao Boga. Ovo povjerenje-vjera konkretizira se u molitvi i opraštanju drugima. Prema tome, ispreplitanjem niti o hramu i smokvi Marko postiže i određeni napredak u misli. S jedne strane pokazuje do čega dovodi manjak, nedostatak ili izopačenje vjere, a s druge strane, dokle dovodi ispravna vjera i njezina konkretizacija kroz molitvu. Vjera je egzistencijalna i neodvojiva od svakodnevnog življenja. Ako ju se odvoji rezultat će biti neizbježna besplodnost i smrt.

U temelju svih epizoda o smokvi i hramu nalazi se ista misao: ispravan odnos prema Bogu, premda ne pod istim vidom. S epizodom o smokvi inzistira se na ispravnoj vjeri u Boga. U ovom kontekstu molitva je naznačena kao ambi-

³⁷ Usp. G. von RAD, *Theologie des Alten Testaments*, II, München ⁴1965., str. 204s.

³⁸ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Vangelo secondo Marco*, str. 137. Narodne vođe koje su najviše vezane uz hram najviše su i krive za krivo ponašanje naroda. Isusov sud pogađa samo one koji ne odgovaraju na Božji poziv koji im je upućen po Isusu. Prva Crkva je, istina, u razaranju Jeruzalema vidjela Božju kaznu (usp. Mk 13,1s.14ss), ali ovaj povijesni događaj ne dopušta nam zaključiti da Isus osuđuje sav Izrael i to zauvijek.

³⁹ Usp. J.W. DOEVE, *Purification du temple et dessèchement du figuier*, u: *NTS* 1 (1954/55), str. 297–308.

jent učinkovitosti i aktualizacije vjere. Radnja u hramu predstavlja upozorenje i poziv na obraćenje Izraela koji je odvojio vjeru od svakodnevnog življenja, pokazujući mu simboličkom radnjom sa smokvom što ga očekuje ako ne promjeni kurs ponašanja.

Isusovo neobično ponašanje da ogladnjevši traži smokve na stablu i da, ne našavši ih, pred tim stablom izražava želju i molitvu da više nitko s njega plodova ne jede⁴⁰, ne može se povijesno protumačiti i može se shvatiti samo simbolično. Čudo kažnjavanja nekog stabla teško je povezati s Isusom. Marko ga ne pripovijeda prvenstveno zato da bi Isusa pokazao kao suca koji izriče osudu Izraelu, već, naprotiv, kao pouku i izazov zajednici koja treba razmisliti o zatajenju Izraela, od Boga zasađene smokve, i o posljedicama koje proizlaze iz toga. Nasuprot nevjernom i neplodnom Izraelu, osobito zbog pogrešna držanja vladajuće svećeničke aristokracije, kršćanska zajednica treba sve svoje pouzdanje staviti u Boga i njegovu moć, a ovo će po molitvi donositi plod.

Zaključimo: Isusovo sučeljavanje s nekim ili nečim za Marka nikad nije samo borba, već i prilika da se čuju Isusove pozitivne misli i nazori. Potrebno je odbaciti formalno i hipokritsko ponašanje prema Bogu koje vodi u smrt, a prihvatiti egzistencijalno zauzetu vjeru koja jedina rodi plodovima koje Isus očekuje od svojih sljedbenika.

Riassunto

GESÙ MALEDICE L'ALBERO DEL FICO INFRUTTUOSO

In quest'articolo l'autore esamina la descrizione marciiana della pericope sulla maledizione di Gesù dell'albero del fico infruttuoso. Ravvisando la tecnica compositiva dell'intercalazione progressiva nella presentazione marciiana, l'autore conclude alla essenziale, osmotica connessione di questa pericope con le pericopi sul primo incontro di Gesù con il tempio e con le sue azioni ivi svolte. Questa connessione è confermata pure dagli elementi letterari e dal contenuto della presentazione. Riguardo al genere letterario la pericope appartiene alle azioni simboliche di tipo didattico e profetico. Nell'interpretazione dell'episodio l'albero del fico viene visto come il simbolo delle qualità umane che Gesù si aspetta dai suoi contemporanei come il frutto del suo annuncio e della sua opera. Mentre lui cerca i frutti della conversione e della fede esistenziale, i suoi contemporanei pensano che ancora non sia il tempo per quello che Gesù richiede. Immersi nel formalismo di fede, essi respingono la nuova economia della salvezza che Dio offre in

⁴⁰ Tek ako se ova želja i molitva mogu shvatiti kao proklinjanje, onda se može govoriti o Isusovom proklinjanju smokve.

Gesù, rimanendo nell'antica economia che è sbagliata proprio a causa dell'assenza dei frutti aspettati. Per questo Gesù pronuncia la sua preghiera ed il desiderio affinché nessuno ponga più la fiducia nell'economia della salvezza nel mezzo di cui non sta la fede esistenziale che è unica capace di portare i frutti desiderati. Nell'intreccio degli episodi sul tempio e sull'albero del fico infruttuoso Gesù marcano critica i falsi, ipocriti rapporti con Dio che conducono nella morte e chiama alla fiducia illimitata in Dio che si concretizza nella preghiera e nel perdono agli altri. Lo scopo fondamentale di questa presentazione è rapporto giusto con Dio attraverso l'avvertimento della comunità cristiana riguardo a ciò che non va bene e la chiamata alla fede esistenzialmente operativa e fruttuosa.

Nozioni chiave: *la tecnica compositiva, l'intercalazione, l'intreccio, l'azione simbolica, l'albero del fico, il frutto, l'infruttuosità, la fame, la fede ipocrita, la fede esistenziale, l'economia della salvezza, la maledizione, il desiderio, il rapporto giusto con Dio.*